

ՀԱՏՈՐ ԾԱ

1893

ՄԱՐՏ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԻԲԷԱ-ՊԱԿԴԻԿԵԱՆ ԹՈՆՐԱԿԵՑԻՈՑ ԱՂԱՆԴՆ

ԵՒ ԳՐ. ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՑ ԹՈՒՂԹԸ

ՐԴ այսօրիկ են քննադիդ Մուշեղայ՝¹ անխո-
» տոր հաւատոյ առաքելականիքս², Արդ զայսո-
» սիկ հաւրեղբայրն³ մեր և վարդապետ մե-
» ծաւ քննութեամբ խնդիրս արարեալ, իբրև
» զԱստուծոյ ջատագով, և անդատին իբր զի-
» մաստուն նախամարտիկ տապալեաց զառաս-
» պելարան հայհոյութիւն անաւրինելոցն թոնրակեանցն, թէ

1. Այս Մուշեղս՝ վերայիշելին հետ նոյն է, որուն ջատագով կանգնած էր կը-
նաւայ վանաց վանահայրւր Գրիգոր անուղղակի կերպով առ այն կը խօսի, զի իր
նամակն վերջնոյս ուղղած էր:

2. Հօս կամ հենգնօրէն զՄուշեղեանս կը յանդիմանէ Գրիգոր, և կամ մէջ րե-
րած մոլորութեանց և ուրացութեանց դէմ իրմէն յաւելցուցած վարդապետու-
թիւնքը միայն « առաքելական » կ'անուանէ:

3. Եթէ ուրիշ ապացոյց չլինէր, այս պարագայս իսկ բաւական զօրեղ ապացոյց
մ'էր, թէ Թուղթս Գրիգորի Նարեկացւոյ հարազատ գործ է, թէ և այն թղթի մա-

» (ապա թէ) ոչ՝ մեք զանուն պղծոցն 'ի համբաւուց 'ի սակաւ
 » ինչ լրոյ գիտէաք: Արդ՝ զի՞նչ պարգևս ընտրութեան տեսեալ
 » 'ի գարշելին Կոմբրիկոս¹, և կամ յիշատակ բարոյ 'ի Սիմոն,
 » և կամ յոյս ակնկալութեան 'ի նեռն, որոց նոցա են աշակեր-
 » տեալք, որ զերախտիսն անպատում՝ բարեգործութեան չար-
 » չարանացն մոռացեալ, զնոսա կարգան ապաւէն, որ զնոցանէն
 » ստացեալ: Որք են շարք շանց և գումարք գողոց, և գունդք
 » գայլոց և դաւք դիւաց, և ազինք աւազակաց և կոյսք կեր-
 » չաց, և բոյլք բարբարոսաց և խումբք խաշահանուաց, և ժո-
 » ղովք չարեաց և արք արեանց, և երամք թունաւոր աւձից
 » և վտառք մարդագէտ՝ գազանաց, և կանառք կախարդասարաս
 » աշանդաւորաց. և ոչ միայն եկեղեցականաց, այլ և հեթանոս-
 » սաց են անգոսնելիք:

» Քանչի և այն հզաւր² այր՝ ինդրոյ վրիժուց նախատանացն
 » Քրիստոսի, որ զանիծեալ զնախնիս նոցա խայտառակամահ
 » սատակեաց, զայս ինչ ասէր ցերկորդն³ Յամբէսի, թէ Քրիստ-

կազուրթինն ուրիշ յետագայ գրչէ մի յարմարեալ է, իբրև հիմն և ենթակայ ու-
 նելով իրեն գործեալ այն թուղթը՝ Այո՛, Գրիգոր, — թէ շատ՝ անոր հարազատն
 Յովհաննէս — կրնա հօրեղբայր անուանել զԱնանիա Նարեկացի, զի ստուգիւ այն-
 պէս էր, և այս բանս ուրիշ յաղբերաց իսկ քաջածանօթ է:

1. Այսպէս կ'անուանէր ինք զինքը Մանի. դեռ իր աղանդը չի հնարած. բայց
 չեմ կարող պնդել, թէ Գրիգորն ևս նոյնը կը հասկնայ, և ոչ այլ ղը. որովհետև այս
 անունս արևմտեան աղբերաց միայն ծանօթ է, և կը գրուի Նիբրիկոն Κιβριχον, Մրbi-
 cum, Corbiciom: Գրիգորի գործածած ձևն՝ յունին աւելի մերձաւոր է. ուստի կամ
 Փոտէն և կամ Ս. Աղբըլուսէն փոխ առնուած է. բայց Նարեկացւոյն ընծայածն
 աւելի ուղիղ կ'երևի:

2. Մեր պատմագիրներէն ոչ ղը կը յիշէ յանուանէ այս նոր Եղիազարոսս, և ոչ
 ալ անոր վրէժխնդիր գործը, զորս զԺրաղդաբար քօղարկելով մէջ բերած է հմուտն
 Գրիգոր. հետևաբար մենք ալ չկարենք ստուգութեամբ նշանակել անոր ո՛վ ըլլալը-
 սակայն երկբայութեամբ հաւանական կը համարինք ըսել, թէ Բագարատ Բագրա-
 տունին եղած ըլլայ, որ Յովհաննէս Ովայեցի կաթողիկոսին ժամանակակից էր: Այս
 իրիսանս, — զոր պատմագիրք մեր հզօր և յոյժ կրօնասէր կ'անուանեն, — թէպէտ
 և յետոյ Հագարացոց Ամիրապետին և սրոյն առջև թուշնալով՝ առ երեսս ուրացաւ
 իր հաւատքը՝ կեանքն ապրեցնելու համար, սակայն յառաջագոյն միշտ պաշտպան
 հանդիսացած էր Քրիստոնէութեան և սուսեր հատու անհաւատից. այնպէս որ
 Ամիրապետին դուռը կանչուած ժամանակ իսկ՝ Ս. Կտակարանաւ և դասուք քա-
 հանայից չըբաւ անդ: Եւ կամ Սմբատ Ա. էր, եթէ Ասողկայ հետ ընդունին, որ
 Թոնրակեցոց աղանդապետը՝ Յովհ. Պատմաբան կաթողիկոսի ժամանակ 'ի վեր
 երևեցաւ, և ոչ թէ Ովայեցւոյն:

3. Երկրորդ Յամբէսի անուամբ՝ զաղանդապետն Սմբատ կը հասկնայ Գրիգոր, —
 ինչպէս ըսինք յառաջագոյն, — և այս բանս յայտնի է ոչ միայն Գրիգորի այն խօսս

» տոս յերիր աշուր յարեաւ. արդ միևէ դոռ զքեզ Քրիստոս
 » անուանես, սպանանեմ զքեզ և թաղեմ, և դոռ զկնի երեսուն
 » աշուր կենդանացիր, ևս գիտեմ թէ Քրիստոս իցես, թեպէտ
 » այնքան աշուրքք թազմաւք յետոյ յարիցես: Արդ նա մերձ
 » էր և գրացի դառնացողացն միեզնութեան. և զայն լուր 'ի
 » բազմաց ճառողաց կրթեալ էր, և Քրիստոսի ճշմարիտ յա-
 » ռութեանն ամենայնի հաւատայր. և զնոցայն այլն արարեալ՝
 » իբր զարժանիս հնեզնելոյ եթող յիշատակ բանից գովելեաց.
 » քանզի և զայն Աստուած՝ և ոչ երկրային խորհուրդ տնկեաց.
 » հրամայեալ տնտեսաց նովաւ չարաւ զչարիսն խրատեալ և
 » կամ սատակեալ. որպէս զվիշապն ահագին Հնդկային՝ ետ
 » կեքակուր, և զՀրէայսն՝ Քաղղեացովքն խրատեաց, և զխա-
 » շահանունն՝ Տիտոսիւ և վեսպասիանոսիւ և Ալբրիտոսիւ դա-
 » տեալ խորտակեաց. և զեգիպտականացն ազգ՝ Կլեոսիւ կործա-
 » նեալ իրկին կշտամբեաց. և մեծ հեծան հարուածոց ասի նոյն
 » ինքն թելիար կախեալ 'ի տաճարին հրամանաց ահաւորին:
 » Արդ դեքն՝ Աստուած գիտացին զՄիածինն և դատաւոր ա-
 » մենայնի դաւանեցին, և պիղծն Սմբատ կրկին Սիմոն՝ իւրոցն
 » դառնարմատ և որոմնաբոյս աշակերտացն՝ զինքն ետ երկրպա-
 » գանել. որպէս մոպն այն՝ սամարացի, և Մոնտանոս և Պիւ-

քերէն, որ կ'ըսէ, — Թոնրակեցեոց համար, — Թէ « Զգլխաւորն աղանդին իւ-
 բեանց Քրիստոս անուանեն », այլ նոյն իսկ հետեալ պարբերութենէն, որ յիշեալ
 դէպքը օրինակներով պատմելէն վերջ անմիջապէս կը յարէ. « Արդ դեքն՝ զԱս-
 տուած գիտացին զՄիածինն... և պիղծն Սմբատ... զինքն ետ երկրպագանէ »:

1. Այս տեղիս՝ ակնարկութիւն է Յովրայ, գլ. 1Թ. 25ին, ուր աներևոյթ վիշապի
 զգալի նկարագրութիւնն ընելով, կ'ըսուի. « Կերակրեսցին նովաւ ազինք, և բաժա-
 նեսցեն զնա ազգք Փրնիկեցեոց », և այլն: Հնդկային ըսելով՝ այն ծովը կը հասկնայ
 հաւանօրէն Գրիգոր, որ առելի ծանօթ էր հնոց՝ իր վրայ եղած զանազան առաւ-
 պելաբանութիւններով. և կամ Ս. Գրոց տարբերութեամբնութիւն մ'ենթադրել
 կու տայ:

2. Գիտելու ենք, որ զՍիմոն Մոզը կը հասկնայ Գրիգոր, զոր քիչ յառաջ յիշա-
 տակեց իբրև նախատիպ կախարդին Սմբատայ: Անոր Սամարացի լրջալը՝ Գործոց
 Առաջեղոց 'ի Ը և Թ գլուխներէն գիտէր հաւանօրէն Գրիգոր: Սակայն սրբազան հե-
 ղինակն անոր, — յամին 36, — 'ի Սամարիա գտնուիլն և Փիլիպպոս առաքեալէն
 հոն մկրտուիլը միայն կը յայտնէ մեզ: Յուստինոս, — Apol. I, C, 26, — անոր
 ծննդավայրը Գիտտոն աւանն եղած կը համարի Սամարիայի մօտ. իսկ Յովսե-
 պոս, — Ant. Iud. I. XX, C, 7, 8, §. 2, — Գէտացի անուանեալ Սիմոն մի կը
 յիշէ, ծնեալ 'ի Կիպրոս կղզի: Ուստի այս և ուրիշ հին ազգաց տարաձայնութենէն
 կը հետեի, որ այլևայլ Սիմոն մագեր եղած ըլլան, Սամարացեոյն պատուին արժա-
 նանալու համար. զի Յուստինոս կ'աւանդէ, թէ Կղզիոս կայսեր ժամանակ, Տէրե-
 րիսի մէջ արձան մի կ'անգնուեցաւ Սիմոնի, այս վերտառութեամբս. Simoni, Deo

» Թագորաս՝¹ անգրական և հեթանոսային իմաստասէր, —
 » Արդ ամենեւին նուազս 'ի յղբունց և սակաւս 'ի բազմաց
 » գծագրեցի և մնամ լսել 'ի բանից ձերոց. քանզի առաջի է
 » տէրունական կանոնի սահման. Եւ 'ի քանից քոց արդարացիս
 » և 'ի քանից քոց պարտաւորեցիս. Այլ եթէ ընդ գրաբա-
 » նութիւն² նոցին զարմանայք, գիտեմք և զսատանայ՝ սաղմոս
 » ասացեալ յաւր փորձութեան ամենափրկչին. Եւ արդ եթէ
 » ոչ անէծս կրկին և նզովս բազմապատիկս ոչ արձանացուցանէք
 » սկզբնահաւրն նոցա Սմբատայ, և մեռելոց նոցա և կախար-
 » դական կրօնից և դաւանութեան նոցա, և զոր բարին կեր-
 » պարանին՝ կրկին կրկնան գրէք և առաւել ուրացութիւն վար-
 » կանիք, և յիմ³ նամակիդ ոչ նշանակէք՝ որով զձեզ անարատ
 » յարմար է առնել, և զգայթակղութեանն խէթ տարագրել. և
 » գիտէք և իմանայք եթէ վասն ձեր բարոյ և խաղաղութեան
 » և սիրոյ գրեցի և հոգացա (յ). զի (եթէ) ամրոցդ⁴ այդ ապաս-
 » տանի՝ 'ի պահողաց՝ դորին նենգեսցի, ապա դուք ձեզէն պա-
 » տուականութեան ձերսմ մատն եղէք. զի այդ Մուշեղ՝ վարդա-
 » պետ զինքն գրէ, պարտ է ախոյեան զինել ընդդէմ հակառակոր-

Sancto. Եւ իրօք յամին 1574 գտնուած կ'աւանդուի յիշեալ կղզւոյն մէջ, 'ի Հռովմ
 սին մի, որուն վրայ գրուած էր. Simoni Sancto Deo Fidio Sacrum:

1. Նարեկացւոյ այս բացատրութիւնս Ս. Եպիփանու Հերձուածոց զիրքը կը յիշեցնէ մեզ, և կամ լաւ ևս այն գրութեան հայերէն համառօտ թարգմանութիւնն, յորում «հեթանոս» և «զնացողական» գրուած է, փոխանակ «անգրական» իւրիպորի զնա յիշատակելուն պատճառն իսկ այս գրուածքէս յայտնի է, այսինքն է, զի «զինքն Աստուած անուանեաց փասն իմաստաբեան», որպէս Սմբատ կախարդութեամբ:

2. Զրաբանութիւն թերեւս. վասն զի, — ինչպէս տեսանք, — Թոնրակեանց մէջ քիչեր կային, ընդհակառակն, զրաբանք կամ զրագէտք:

3. Այս տեղ Գրիգորի խօսքն՝ ուղղակի ամբաստանուած վանահօր՝ առ ինքն գրելիք պատախաճին համար առնելու է, և ոչ անոր յառաջագոյն առ Գրիգոր գրած ուրիշ նամակի մի. բայց թէ Նարեկացւոյն պէս առն Ստոռժոյ, այս աղու և միանգամայն սպառնալից խօսքերն արդեօք իրենց վերջնական արդիւնքը ունեցան կճաւայ վանահօր վրայ, և թէ ի՞նչ պատասխան գրեց նա առ Գրիգոր, և ի՞նչ վերջ ունեցաւ յիշեալ վանաւոցը, այս ամենայն անյայտ մնացած են ցարգ: Սակայն անկէջ վերջ եկող դարուց այն վանքի վրայ կափարի մի պէս ժանրացած գերեզմանական խոր լռութիւնն՝ աւելի ձախող, քան թէ յաջող ելից կը թուին ըլլալ առհասարակեայ:

4. Այնոց ըսելով, անտարակոյս կճաւայ վանքը կը հասկցուի, ուր ապաւինած էր աղանդաւորն Մուշեղ, և հաւանօրէն պաշտպաններ և համախոհներ ևս վաստկած էր, գիտնական վարդապետ ձեւանալով բարեմիտ արեղայից առջև, թէպէտ և ինքն թովիչ էր և դեղատու մղբութեան:

5. Այն վանքին առաջնորդները կ'ակնարկէ:

» դին և զխրամն հատեալ՝ կարկատել, և զթերին պատսպարել և
 » խաւարելոյն լոյս և աղ և խրատիչ լինել, ըստ աստուածային կա-
 » նոնին. ապա թէ լոյսդ կարծեալ 'ի դմա՝ խաւար է, ստուգա-
 » պէս աւձահար թովիչ է և անիմաստ դեղատու. զի գիտութիւն
 » ոչ աւժանդակեալ մատամբն Աստուծոյ, ձայն է անընդրական՝
 » անյարմարապէս ազդեցեալ, և պատգամ է նենդական՝ խա-
 » փանիչ խաղաղութեան: Եւ արդ ո՛ր գիտութիւն դորա՝ ա-
 » սելդ¹, թէ Յո՞ր գրոց ոչնին նկոյնի զոք: — Պաւղոս և զհրեշ-
 » տակն աւտարի² ոչ (") խորհող, նզովեալ և զնոյն կրկնեալ ոչ
 » պատկառեաց. և Դաւիթ՝ զխտորեալսն ինքն անէծ, կշտամ-
 » բութեամբ ստորագրեաց: Եւ Տէրն՝ զքեաւ հանկանացն դա-
 » սաղբութեանն ասէ. Երթայք յինէն անիծեալք. և զհերձուա-
 » ծաղկան չարափառութիւնն 'ի նուազ³ դաւանութեանն որ
 » զկնի Աւետարանին կանոնեալ⁴ պաշտի կրկին⁵, նզովեալ 'ի

1. Մուշեղայ այս և ուրիշ խօսքերը, զորս մէջ կը բերէ Գրիգոր, կը ցուցնեն, թէ կամ այդ անձը գրաւոր Հակաձառարկէն մի գրած էր ուղղափառաց դէմ, որոնք թորեականաց դէմ նզովք կը կարգային, զգուշացնելու համար անոնցմէ զփողո-վարդն. և կամ նա ինքն Գրիգոր բանիրուն մարդկանցմէ բանիւ և գրով շատ ընդ-այրձակ տեղեկութիւններ առած էր Էջմապ վանականաց, անոնց վանահօր և Մա-շեղի մօտին, որոնք տակաւին անյայտ կը մնան ցարդ:

2. Հայերէն թարգմանութիւնը՝ զանչիւն աշտարանողը կը գրէ. հօս ալ Գրիգորի կամ աղբիւրը տարբեր էր, կամ ինքն ազատաբար Ս. Գրոց օրինակները մէջ կը բերէ, և կամ այս տեղիս պակասաւոր է:

3. Այս երկու բառերովս « իսկ որք ասեն », և այլն, դաւանաբանական նզովքը կը հասկնայ սուրբ վարդապետս, զոր Աւետարանէն վերջ կ'ընթեռնուին 'ի լուր ժո-ղովդեանս. մինչդեռ այսօր Հանգանակէն վերջ կը կատարուի: Ուստի Գրիգոր « զկնի Աւետարանին » ըսելով կամ Հանգանակն ևս 'ի միտսին ուղած է հասկցնել, և կամ Ժ. դարուն Հայաստանեաց եկեղեցին այժմեանէն տարբեր կարգաւորութեամբ կը կատարէր զայն: Մեզ համար առաջին կէտն անտարակուսելի է, — էւ Ը երորդ դարու հեղինակաց վկայութիւններով:

4. Այսպիսի կանոնադրութեան և « կրկին » գործադրութեան բուն ժամանակա-միջոցն յայտնի չէ մեզ. բայց հաւանօրէն 2 երորդ դարէն և այսր պէտք է որ եղած լինի. այսինքն է, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Հանգանակի ներմուծման ժամանակ: Ասոր ապացոյց է այն աչբի դարեւոյթն երևոյթն, այսինքն է, առաջին անգամ Աբրա-համ կաթողիկոսի և Ն. Շինողի դաւանաբանական Շրջաբերականներու և քաղցրեռա մէջ միայն կը հանդիպիք, յիշեալ Նզովքէն մէջ բերուած հատուածներու, որոց կը ձայնակցի ապա Լամբրոնացին, — Պատարագի Մեկնութեան մէջ. — իսկ անոնց-մէ յաւաճ ոչ այլ ուրեք: Երկրորդ դիտելու ենք, որ այն նզովքը միայն Հայոց եկե-ղեցին կ'արտաբերէր 'ի ժամ Ս. Պատարագին, Թունացմէ և Լատինացմէ հեռանա-լու գիտմամբ. իսկ յիշեալ եկեղեցիք, — այսպէս և Գ. Ե երորդ դարու մեր եկե-ղեցին, — Մկրտութեան և ուխտադրութեանց ժամանակ կը պաշտէին զայն, զկնի Հանգանակին:

5. Իրիկն բառով, — եթէ « Նուազին » վերաբերեմք, — « իսկ մեք փառաւորես-

» սուրբ ժողովոյն Նիկիա՝ ընկալաք և ուսար. դարձուաճ քրդ.
 » քոցն պատասխանեաց Պետրոսի 'ի Սահակայ՝՝ զորոշեալսն
 » 'ի քաղկեդոնականացն նզովական քանիցն խրատեաց. եւ
 » կիւրդի Ալեքսանդրացւոյ գլուխք նզովականացն հատուածոց
 » ընդդէմ Նեստորի, և Հենատիկոն թուղթն Զնոնի կայսեր, որ
 » նզովէ յանուանէ զընաւ հերձուածողան. զի թէ որ 'ի մասնէ
 » ունի թերութիւն՝ պատուիրանաւ պարտիմք նզովել, ո՛րչափ

ցուք» աղօթքը կը հասկցուի, — զոր ազգային աւանդութիւնը Ս. Գր. Լուսաւորչին ընծայած է, բայց սրամիտն Հ. Յով. Գաթրճեան Զ երորդ դարուն շինուած կը ցուցնէ: — Իսկ եթէ « պաշտի » բային վերաբերենք, կը նշանակէ, թէ կամ յիշեալ նզովէն երկու պարագայից մէջ կը կատարուէր, այսինքն է 'ի ժամ Ս. Պատարագին և 'ի Միաբանութեան, և կամ առաջին կիրառութիւնն ընդհատուած ըլլալով, երկրորդ անգամ ևս կանոնեցին Հաք կատարել զայն այնպէս:

1. Գրիգոր այս տեղ միայն Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն կ'ընծայէ « իսկ որք ասնն » Նշովքը, և անկէ միայն ընդունած. սակայն գիտելու ենք, որ անոր վերջի մասը, — որ հոգեմարտից գէմ է, — Կ. Պօլսոյ ժողովքէն ընդունած են մերքս:

2. Հօս յիշատակուած Սահակն և անոր պատասխանական թուղթն առ Պետրոս, — այսպէս նաև անոր ժամանակակից Պետրոսը. — որոշ պարագայիք յիշուած չեն. բայց հետեւեալ բացատրութենէն, ուր Քաղկեդոնի ժողովոյն յիշատակութիւնն կ'ըլլուի, կարեմք ըսել առանց երկրպետութեան, որ Ս. Սահակ Պարթևը չէ նա. որովհետեւ՝ Պարթև Հայրապետս յիշեալ ժողովէն յառաջ արդէն վախճանած էր, հետեւաբար և ալ իսկ կարէր անոր մասին խօսել: Ուստի կամ Սահակ Բ. կաթողիկոսն ըլլալու է յիշեալն, և կամ Սահակ Գ, որուն անուամբ ընդարձակ թուղթ մ'ալ հասած է մեզ, — 'ի թղթոց գիրս, — հետեւեալ մակագրութեամբ. Բաւարայտոշիւն համաձայն աստուածաբանութեան հոգեյից հարցն սրբոց ըստ առաքելականն առանդիցն եկեղեցւոյ Գրիստոսի, հանդերձ հաստատարութեամբ ոչոքստիսս և ճշմարիտ դասանութեան Հայաստանեայց, ասացեալ սրբոց վարդապետին Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի և մեծի քարգմանի՝ ընդդէմ երկաքնակաց Նեստորականացն ու Սիւս թղթիս մէջ, — ուր ընդհանուր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դաւանաբանութիւնը կ'ըլլուի առ Հայաստանեայս, — Քաղկեդոնի ժողովոյն և անոր վերաբերեալ խնդրոց մասին իսկ երկարորէն և խրատաբանական կերպով կը խօսուի, որ քաջ կը համաձայնի Նալիկացւոյ ըսածին, թէ « Զորոշեալսն 'ի Քաղկեդոնականացն նզովական բանիցն խրատեաց »: Սակայն մեր ընդօրինակութեան խանգարուած և պակասաւոր տեղերէն դատելով, կրնանք ըսել, թէ անոր ընագրին մէջ ևս օտար ձեռք մտած է, և ուղիղ ասացուածներն ըստ կամս թիրաժ կամ քերած է: Գրութեանս հեղինակն՝ իր թղթին հետեւեալ խօսքերով կը ցուցնէ, թէ առ խնդրող ոմն գրած է, ստուգիւ, իբրև պատասխանի հարցմանց. — Բայց դո՛ւ խնդրող ոչոքի հաւատոյ թանի, զայս առեւնայն առեալ և առաւելեալ 'ի նմա... յաղթեալ հերձուածողաւ, կան հնարից »:

Իսկ թէ յիշեալ Պետրոսն էր արդեօք այն խնդրողն, և թէ ո՞վ էր այն. որոշ բան մի չենք կրնար ըսել: Թղթոց զգրի մէջ Պետրոսի ուրուա՞ն թուղթը կայ, գրեալ առ անդակից իւր և եպիսկոպոսակից, այս մակագրութեամբ. « Հայաստանագոսնի և

» առաւել զբազմհերձուած ժողովոյն զդասս, որ կտրեալ են 'ի
» Քրիստոսէ, և կապեալ միացեալ ընդ սատանայի: Եւ արդ,
» Տէր Հայր, մի՛ դժուարիք ընդ բանս գրոյդ, և զանխարդախ
» սէրդ՝ ատելութիւն վարկանիք. զի սէրն Քրիստոսի ստիպէ
» զմեզ յայտոսիկ, և կամիմք զձեզ ամբիծս լինել. և զհաւրն Անա-
» նիայի զլիազիտութեամբ զմատեանսն, որ ընդդէմ հերձուածո-
» շացն՝ հոգս տարեալ գրեաց¹, և դուք գրել² հրամայեցէք »:

Խնատնագունի և սիրագունի Եղբար՝ ողորմելոյ Պետրոսի՝ Տերաւք խնդալ »: Այս
թուղթս իսկ առաջնոյն նիւթոց վրայ կը խօսի և քաջ կը համաձայնի անոր. բայց
անոր հեղինակն ասորի եղած կը տեսնուի, և դաւանութեամբ ալ ոչ ուղղափառ. զի
կը յիշէ զՏիմոթէոս իբրև իրեն նսխահայր, և զգիրս նորա. իսկ Տիմոթէոսն այն՝
եթէ Կոռզ մականուանեալ Աղեքսանդրիոյ եպիսկոպոսն է, այն ատեն Պետրոսն ալ
Էմսափեցին կրնայ ըլլալ, որոնք կ'ապրէին 470—482 ին: Սակայն այս կերպով շատ կը
հեռանան Սահակ Բ և Սահակ Գ կաթողիկոսներու ժամանակակից ըլլալէն:

1. Դիտելու ենք, որ Գրիգորի գմատեանսն յոքնակի բառը՝ երկու բան կարող
է նշանակել աստ: Ա. այլևայլ գրուածներ: Բ. Սառաւոր մատեան մի, որ բաժ-
նուած էր մի քանի մասանց կամ գրոց: Մենք վերջին նշանակութեամբ եղած
կը կարծենք: Անանիայ Նարեկացւոյ՝ ընդդէմ Թոնրակեանց գրութիւնն. որով
հետև թէ Մագիստրոս և թէ Գրիգոր՝ այլուր եղակի թուով կը յիշատակեն զայն:

2. « Գրել » ըսելով սուրբ վարդապետս՝ կամ՝ ընդունել, ձանլնալ կ'իմանայ, և
կամ լաւ ևս կը խնդրէ կնաւայ առաջնորդէն, որպէս զի ինքն ալ Անանիայի
օրինակին հետեւելով, նման գրուածով մի հերքէ և նզովէ Թոնրակեանց ազան-
դը: Այս բանիս յայտնի ապացոյց են անոր նախագրեալ սպառնական խօսքերն իսկ:

